

Doris

Nr 26 2014

FRÅN HARRY MARTINSON-SÄLLSKAPET

Nebbeboda akademi 4: "Jorden vi ärvde"

Urban Emanuelsson berättade om lövtäktens betydelse för det gamla jordbruket och visade också upp exempel på de redskap som användes. (Foto: Ingemar Lönnbom)

12 oktober genomfördes den fjärde *Nebbeboda akademi*, heldagsseminariet *Jorden vi ärvde: Markernas brukande i svensk litteratur*, förlagt till skollärare Stavs och Harry Martinsons skolhus, med program utformat som en hyllning till Sven Edvin Salje 100 år, agronomie hedersdoktor vid Lantbruksuniversitetet. Ingemar Lönnbom svarade för direktsändning över Harry Martinson-sällskapets hemsida, där programmen kan avlyssnas också i efterhand.

Med utgångspunkt i texter av Salje och Martinson bjöds vi på flera intressanta föreläsningar av erfarna skogs- och agrarhistoriker. Saljesällskapets ordförande Gustav Fredriksson talade om *Jorden vi ärvde i Saljes*

Omslagsbilden: "Grotte källe"

Den 27 juni 2014 var en stor dag för en del av oss Martinsonvänner. Själv fick jag då för första gången se och uppleva den källa som skildras så fantastiskt i *Nässlorna blomma*. Vi var en grupp som under årets Nässel-frossa vandrade i markerna kring Södra Nebbeboda där gården "Norda" låg. "Grotte källe" kallar Harry Martinson den källa dit han ofta fick gå och hämta vatten under sitt svåra år på Norda. Vinter som sommar fick han halka fram i sina träskor med oket av bokträ över axlarna som stöd för vattenhinkarna. Så här beskriver Martinson hur han upplevde källan om vintern: "... dess åder var så stark att den sprutade upp till ytan, så att själva källan om vintern aldrig frös platt, utan i en väldig buckla liksom ångdomen på ett lok. Vid stark frost sprängde källan ut sig nedertill och byggde omkring sin fontänbuckla en pansarplatta av is långt större än en dansbana. Källan svällde och svällde, plattan frös på och frös på, och av svallans olika lager och skikt blev liksom trappor. Man fick alltså gå uppför istrappor till källans buckla liksom upp till en Buddabild i Japan (plansch)."

(Text och bild: Åke Widfeldt)

romaner och *Landskapet* där "nässlorna blommade" i början på 1900-talet, en jämförelse mellan Martinsons och domänverkets beskrivningar.

Lars Kardell berättade om *Skogen* och dess brukande i svensk skönlitteratur och om *Ljungheden* i skönlitteraturen. Ingvar Nilsson bjöd till ett rikt bildmaterial på tankar och funderingar Från *Loshultsbranden 1921 till branden på Vako myr 1992*. Urban Emanuelsson beskrev till belärande bilder och olika arbetsredskap *Lövtäkten med avstamp i Martinsons Nässlorna blomma*. Maria Petersson svarade för uppläsning av Martinson- och Saljetexter.

Johnny Karlsson gjorde *Kompletterande nedslag i Harry Martinsons texter* och talade om *Landsbövdningens syn på jorden i 1800-talets ämbetsberättelser*. Åke Widfeldt interfolierade alla föredragen med tolkande Martinson-texter. Han tackade medverkande och avslutade med att rikta sig till oss alla med orden: "Du som kanske ännu inte läst allt som Sven Edvin Salje och Harry Martinson har skrivit - *Läs allt!* Du som kanske redan har läst allt - *Läs om det igen!* Det håller att läsas om. Det är tecken på god litteratur!"

Rune Liljenrud

Väl mött i Ljungkile 8 – 10 maj 2015!

Nästa årshögtid kommer att förläggas till den vackert belägna Ljungkile folkhögskola söder om Uddevalla, dit Harry Martinson en gång inbjöds av sin gode vän författaren Gunnar Edman som var lärare på skolan. Vi startar redan på fredagkvällen den 8/5 med flera intressanta programpunkter och har sedan ett fullspäckt program på lördagen med föreläsningar av bl a författarna Ellen Mattson och Stefan Edman (son till Gunnar) och framträdande av musikern och läraren Jaap Knevel tillsammans med elever. Då kommer också Klockrike stipendiet att utdelas för fjärde gången och pristagaren (eller pristagarna) medverkar med ett programinslag. Harriet Martinson har dessutom lovat läsa sin pappas dikter vid olika tillfällen under högtiden.

Söndagen den 10 maj avslutas årshögtiden med en utflykt i södra Bohuslän under ledning av Stefan Edman och Jaap Knevel.

Vi genomför programmet i samarbete med Ljungkile folkhögskola och kan därför erbjuda en förmånlig kostnad för kost och logi. I god tid kommer det att finnas möjlighet att på vår hemsida www.harrymartinson.se anmäla sig och boka rum. Ett mera detaljerat program kommer också att snart finnas på hemsidan.

Vik redan nu helgen 8 – 10 maj för några härliga martinsonsdagar i Bohuslän! Information om Ljungkile folkhögskola: <http://ljungkile.fhsk.se/>

• Ett tips: Varför inte förlägga en liten vårsemester till Göteborg och västkusten? Harry Martinsons födelsedag kommer traditionsenligt att firas på *Jonsereds herrgård* den 6 maj. Starta med att delta i denna högtidlighet, gör en paus i Göteborg och fortsätt sedan till Ljungkile på lördagen.

Lundaprofessorerna Göran Bexell och Björn Larsson fortsätter här sitt tankeutbyte om "Harry Martinson och etiken". Denna gång är det Bexell som kommenterar Larssons inlägg i förra numret av Doris. Han menar bl a att "en allsidig och vetenskaplig behandling av temat Martinson och etiken skulle kräva år av arbete". Vem vet – kanske dessa artiklar kan bli inkörsporten till en sådan "allsidig och vetenskaplig behandling"? Björn Larsson kommer att svara Bexell i Doris nr 27.

Martinson inspirerar till fortsatt dialog

Björn Larsson är utöver allt annat en god kännare av Harry Martinsons författarskap. Både Harry och Björn – om jag får kalla dem så – förernas av långtgående erfarenheter av livet på haven. Frihetens vind drar genom deras texter, för Björn senast i hans bok *Min frihet*. Björn fäster uppmärksamheten vid att just rörelse, passadvind och att färdas är något som präglar etiken hos Martinson. Det är ett djupt känt behov hos människan och leder med Martinsonscitat till att "människans primära rätt skall vara att färdas", ja, det är ett "mänsklighetens innersta rop" mot stagnation och trånga perspektiv, även i etiken, och en protest mot gränser mellan människor, väl användbar i dagens samhällsdebatt.

Kanske är frihetslängtan och hemlängtan de drivande motsatserna hos Martinson. Färden på haven är både frihet och flykt från hemmen, Bolle är en fri vandrare som längtar till Klockrike, Aniara är både flykt och hemlängtan. På motsvarande sätt finns både en klar grund och en frihet i etiken.

Att Björn antog utmaningen om kritiskt motstånd mot min artikel "Harry Martinson och etiken" i *Doris* (nr 22, 2012) är mycket stimulerande. Hans inlägg (Doris nr 25, 2014) diskuterar på ett klart och flytande språk inte bara enskildheter i min bearbetade föreläsning utan lyfter dialogen till vidare och principiella frågor, hela tiden med Martinsons författarskap som referenspunkt. Vi kan båda här vara fria, utan att tänka på kommande bedömning, inbördes konkurrens eller för tillfället gängse metoder och teorier inom vetenskaperna och dessutom kan vi träffas för samtal då och då i vår gemensamma lundamiljö.

Låt mig först ta upp två möjliga missförstånd, inte hos Björn. Den som sysslar med etik och skönlitteratur antas ha ett moraliserande intresse, men moralism och moraliserande är bland det värsta jag vet. Jag är ute efter att lära känna, förstå och leva mig in i för att sedan med en kombination av inlevelse och distanserad analys beskriva vad jag nått fram till och ibland föra en diskussion.

Det är inte heller så att det mest givande ur etisk synpunkt behöver ligga i specifika utsagor med etisk innebörd eller i lärodikter. Det är inte mycket lyrik och prosa som skrivs med syftet att enbart vara inlägg i etiska

eller politiska frågor, även om det förekommer sådan programmatisk litteratur. Upprepat uttalade etiska värderingar leder lätt till att texten blir lidande. Björn skriver:

Det är symptomatiskt att de två prosatexter som brukar betraktas som mindre lyckade i Martinsons författarskap, nämligen *Verklighet till döds* och *Den förlorade jaguaren*, lider av att alltför uttalar föra fram ideologiska och etiska värderingar.

Det mest genuina, personliga och uttrycksfulla är också det mest givande ur etisk synpunkt på samma sätt som det genuint individuella också kan nå fram till något allmänmänskligt. Det som skrivs utan några sidoblickar eller budskapsambitioner blir vanligen den bästa texten och därmed det mest inspirerande ur etisk synpunkt. Jag instämmer också i Björns påstående: "Som i all god litteratur är de flesta värderingar gestaltade snarare än uttalade, *shown* snarare än *told*". Uppgiften blir att söka etiska innebörder i en till synes icke-etisk text; jag påminner om att jag använder begreppet etik i en neutral mening.

Björn tar också upp frågan vilken Martinson det gäller. Givetvis är det inte i detta begränsade sammanhang etiken i hela författarskapet och inte hans privatliv, vilket inte hindrar att hans personliga erfarenheter och utsagor är betydelsefulla för förståelsen av texten. Jag använder t ex brev, uttalanden, lyrik, prosa, intervjuer. Om jag skriver att Martinson menar så är det utifrån olika slags texter och överväganden som jag redovisar och inte på grund av någon svärfångad kännedom vad han privat menade eller hur han levde vid det ena eller andra tillfället. En allsidig och vetenskaplig behandling av temat Martinson och etiken skulle kräva år av arbete.

Björn påpekar med rätta att jag inte tog upp Martinsons prosa utan endast hans lyrik. Faktum är att det blev minst lika mycket citat ur brev och artiklar som ur lyrik men ingenting ur prosan – om inte det lilla inledande prosastycket kan ses som ett mellanting, en "prosadikt". Till dels kan det ha sin förklaring i att jag ofta känt mig mest dragen till lyriken, ett argument som inte är särskilt mycket värt i detta sammanhang. Björn har naturligtvis rätt i att en allsidig analys av temat Martinson och etiken måste behandla hela författarskapet och då har prosan sin givna roll som Björn visar med flera goda exempel, inte minst ur *Vägen till Klockrike*.

Björn formulerar en intressant fråga: kommer inte etiken t o m företrädesvis till uttryck i prosan, inte i lyriken, och nu särskilt prosan hos Martinson? Kanske ska lyriken hänföras till det etikens landskap som omger den mer explicita etiken. Bakom frågan ligger synsättet att etiken i huvudsak gäller relationer mellan människor och att romaner mer än lyrik behandlar sådana relationer. Jag tror det ligger mycket i det, men det

är inte allt som kan sägas. Detta vill jag diskutera ett tag och då ta upp vad Björn skriver om etikens omfång och valets betydelse.

Jag instämmer i att mycket i lyriken kan hänföras till etikens landskap, men dels innesluter detta i sig en icke-uttalad etik, dels finns en hel del etik i lyriken, uttalad eller outtalad. Jag vill också få fram att etiken omfattar mer än relationer och att individens val inte är en uteslutande förutsättning för vad som ska räknas till etiken.

Etiken behandlar vanligen frågor om rätta och orätta handlingar, etiska värden och värdeprioriteringar men också om dygder, t ex mod och rättrådighet. Lika viktiga men ofta förbisedda är etiska fenomen som t ex barmhärtighet, tillit, glädje, sorg och kärlek som har en obestämd gräns mot etiska värden som godhet och frihet. Etiska värden, fenomen och dygder – med inbördes svävande gränser – är givande att studera med perspektiv från t ex psykologi, sociologi, psykoterapi och litteraturvetenskap, medan det inom etiken är värdeaspekten som behandlas.

Relationer mellan människor står centralt inom etiken, men etikens omfång sträcker sig utöver dessa. Moraliskt rätta handlingar gäller också gentemot naturen, djuren, samhället, organisationer och liknande; Björn var inne på relationen till djuren. Jag vill också påstå att även om en roman kanske har lättare att gestalta relationer mellan människor är det fullt möjligt också inom lyriken.

Etiken gäller inte bara relationer. Etiska värden och fenomen som godhet och ondska, frihet och ofrihet, kärlek och hat omfattar relationen mellan människor men också den egna inre hållningen, attityder och personliga dygder. Om jag vore den enda människan i universum kvarstod likväl frågan hur jag förhåller mig till mig själv och den tillvaro jag är satt i. Även i en isoleringscell kan jag förhålla mig på olika sätt till det faktum att jag är berövad en yttre frihet; är jag stark nog kan jag välja en inre frihet. Jag kan i bästa fall välja att förhålla mig fri eller ofri till en viss given situation. Lyriken kan behandla sådana teman och vara etiskt innehållsmättad.

Till Björns fråga om etikens omfång hör också gränsen mellan vad jag kallade etikens landskap och den specifika etiken. Den bör vara flytande – och jag tror att Martinson skulle instämma. Runt den explicita etiken finns en omfångsrik sfär som har stor för att inte säga avgörande betydelse för hur den enskildes, grupper, kulturers och samhällens etik bildas och utvecklas. I själva verket ligger en stor del av etiken fördold i dess landskap och det var förmodligen därför jag skrev så mycket just om Martinsons vidare livssyn och landskap; detta är lika intressant som de etiska slutsatserna. Allt som finns runtomkring etiken i trängre mening, t ex kultur, religion och samhälle, livsåskådning, natursyn, människosyn, relevanta fakta, känslor och indragas intressen är liksom havande med etik.

Min poäng är att Martinsons lyrik innehåller både etik och etikens landskap, och att lyriken därmed inte uteslutande kan hänföras till etikens landskap.

Några konkreta exempel får illustrera detta. Jag tar inte upp dikter där etikinslaget är tydligt som i Li Kan-dikterna. I Martinsons känsliga och insiktsfulla naturlyrik finns, tror jag, en etisk hållning som innehåller etiska värden och leder till handlingsberedskap. Ett träd är rot, stam, grenar och lövverk men också ett träd, insatt i naturens stora sammanhang. När boskapen vandrar till sjön för att dricka visar Martinson hur det kan upplevas som en spegling av den stora Gåtan han har som en grundton i sin lyrik. Jag har svårt att tro annat än att denna upplevelse av naturen, boskapen, träden och sjön innehåller ett värn mot handlingar som ser naturen enbart som objekt för exploatering och som ett värn för vördnad och respekt. Det finns en etik fördold i lyriken utan att det direkt framgår vad som är en moraliskt rätt handling i skilda miljöetiska frågor.

Den tredje frågan om etikens omfång gäller valfriheten i etiken. Björn menar att människans valfrihet är en viktig förutsättning i etiken och det är förvisso sant, men att låta en valfrihet och individens val helt inskränka etikens omfång skulle utesluta många intressanta frågor från etiken. I min artikel citerade jag Martinson som om glädjen skriver att den kommer utan föregående beslut eller val: plötsligt står den på trappstenen. På motsvarande sätt gick det i berättelsen "Försonande rymd" upp för den som stannat sin vagn att den förhatlige bonden var en lyssnande människa; det var inte ett aktivt val från textens jag som ledde fram till det; han blev drabbad av en insikt. Glädjen och insikten och därav följande beteende hör till etikens omfång även om ett aktivt val inte finns som förutsättning. Insikten ledde till ett oväntat beteende, dvs. att inte kasta stenen.

Det är för övrigt inte heller alltid den enskildes val som avgör om ett värde är gott eller en handling rätt. Godhet är godhet utan att jag har valt att godheten är etiskt god. Det som krävs är mitt ställningstagande till godheten.

Det förhållandet att jag inte väljer t ex att gripas av hat eller tillit till någon eller att bli kär i någon kan knappast utesluta hatet, tilliten och denna kärlek från etikens omfång. Den enskilde har snarare att överväga och ta ställning till sin situation. Jag bör knappast hänvisa till att jag greps av hat, om jag ska försöka försvara att jag misshandlade någon. Om jag greps av kärlek till någon ger det tillfälle till en reflektion över gripenheten; därmed inte sagt hur den gripne bör handla. Ur neutral etisk synpunkt är de handlingar som följer gripenheten något som i vanliga fall berör de relationer båda är insatta i och som utan moraliserande kan belysas etiskt. Just att jag inte har valt tilliten eller kärleken men däremot att jag har tolkat den på visst sätt eller dragit slutsatser av den gör den särskilt intressant ur etisk synpunkt. – Allt detta förtar inte Björns huvudsynpunkt att valet har stor betydelse i etiken.

*Stjärnhimlens eviga mysterium
och den celesta mekanikens under
är lag men inte evangelium.
Barmhärtigheten gror på livets grunder*

Som jag skrev var denna strof den mest citerade i recensionerna av *Aniara* och är nog en nyckel till diktverkets tolkning, även om sång 102 inte tillhör de främsta som dikt. Märkligt nog finns det få analyser av litteraturvetare; Wredes *Sången om Aniara* (1965) är ett undantag. Jag har ofta undrat hur Martinson kan ha tänkt och vilka läsningar den oavsett detta inbjuder till. Björns artikel visar att man inte bara kan läsa in antitesen lag och evangelium enligt luthersk tradition i strofen. Jag menar dock fortfarande att det finns en anspelning på den innebörden, särskilt som Martinson använder den i andra sammanhang. Men det finns kanske också – som Björn menar – en annan för Martinson betydelsefull innebörd av ”lag”, nämligen naturens lagar och universums sköna lagbundenhet. Björn menar att författaren i strofen uttrycker ”den frihetsmarginal som är människans, bortom de naturlagar ... som reglerar universum och därmed oss själva...” Mot den obönhörliga lagbundenheten i hela universum står då ”livet” och ”evangelium”, som med den tolkningen innebär ett frihetsrum för människan, men frågan är om det är bara friheten som avses. Kan vi ersätta ”evangelium” och ”livet” med ”frihet” i strofen? Jag tror inte det. Är det verkligen så att barmhärtigheten gror endast på frihetens grunder? Jag tror knappast det.

Ser vi till sammanhanget i sång 102 i *Aniara* inleds strof ett med raden ”Jag hade tänkt ett paradiset för dem”, men sedan det förstörts blev det i stället den ”tomma rymdens natt”. Strof två kan därför läsas som en variation på motsatsen. Stjärnhimlen och den celesta mekanikens under är lag och tomhet i motsats till evangelium och livet. Dessa två ord motsvarar i så fall paradiset och är mer än frihet, ett trösterikt budskap, kanske ett gott och rikt liv för människor, där ondska och obönhörlig lagbundenhet och vedergällning är bruten och där barmhärtighet råder, en barmhärtighet som kan växa bara ur det som ordkretsen livet, paradiset och evangelium står för. Till detta inre paradiset kommer att Jorden kunde ha varit ett paradiset för människorna, om de inte hade förstört den.

Strofen ska inte pressas på exakt innehåll, men att barmhärtighet är en motbild till människors ondska och oförstånd är ett tema hos Martinson. Såvitt jag förstår har Johan Wrede träffat rätt när han menar att Martinson byggt sin rymdskeppsallgori kring temat ”att mänskligheten avlägsnat sig från Livet självt” (Johan Wrede, *Sången om Aniara*, s 132 f) och att det kanske allra viktigaste ärendet för Aniaras diktare var ”att predika Naturens och Livets evangelium” (Wrede, s 134). Bara på den grunden kan barmhärtigheten gro. Det är inte undergången som är budskapet – om vi ska tala om ett sådant – utan att mänskligheten ska inse att paradiset måste förvaltas. Martinson säger i en radiointervju dagen före publicering-

en 1956 att avsikten med *Aniara* var att ”vända intresset till jorden, den stjärna som kanske är så sällsynt att vi inte har råd att förstöra den med allt den bär på... Vi lever kanske i Paradiset men vi förvaltar inte Paradiset. Det är nästan vad jag i huvudsak ville säga.” (citerat efter Elisabeth Stenborg, ”Harry Martinsons Kassandravandring”, i *Signum* nr 3, 2007). I en annan intervju säger författaren att *Aniara* är en grym dikt som ”ger lagen, inte evangeliet. När det gått så långt för mänskligheten som i *Aniara*, då kan vi inte få evangeliet gratis. Vi kan bara återfå det genom att bättra oss.” (citerat efter Wrede, s 134). Citaten visar att Martinson tydligt anspelar på motsatsen lag – evangelium i kulturell luthersk tradition. I samma intervju säger han: ”Men trots allt finns där ett hopp. ... Människan sjunger alltid om ett hopp.” Detta styrker uppfattningen att undergången är en realitet men inte det enda som kan sägas.

Kanske är det så att både Björn och jag bortser från Martinsons möjliga mångtydighet i ”evangelium”, som i så fall inte bara är motsats till lag i luthersk mening och inte bara frihet. Jag ser fram emot fortsatt dialog om sång 102 i *Aniara*.

Det skulle också vara intressant att diskutera slutsången och därmed vilken grundton av de möjliga Martinson till slut velat anknyta till. Olika korrektur vittnar om att författaren in i det sista vacklat om slutet på diktverket. Den rad han slutligen valde – ”Och genom alla drog Nirvanas våg” – kommer ganska oförmedlat, även om Nirvana nämnts tidigare, och svarar mot det slutliga utslocknandet. I det alternativa slutet finns en delvis liknande men ändå annorlunda grundton som mer svarar mot tidigare sånger om Paradiset, den blommande Jorden och därmed också mot att människans ondska och den celesta mekanikens under inte är det yttersta:

*Det var en kväll när glömskan låg försonad
med minnet i en lund av tidlöshet
Och själen tyst tillfreds med fågelropen
I glömskans lunder njöt sin evighet.
En våg av dofter rörde lagerskogen
där äran länge mulnat övermogen.
(cit. efter Wrede, s 40)*

Menade författaren något speciellt med uttrycket Nirvanas ”våg” eller är det en ren rimkonstruktion? Oavsett detta, låter han de döda erfara nirvana, trots att tillståndet anses uppnås endast av dem som levat ett rätt-rådigt liv. I alternativet är det ett annat tillstånd. Det är fågelrop, njutning, just en ”våg” av dofter och en själ som är tillfreds, om än strofen inte fått sin slutliga översyn (Jfr Johan Stenström, ”Aniaras okända sidor”, i Efter femtio år: *Aniara* 1956-2006, 2007). Martinson har nämnt att ett harmoniskt och försonande slut skulle förtä allvaret i mänsklighetens situation.

Att vara "samvetsgrant ungefärlig"

I sina yngre år var Martinson något inne på utopiernas kraft för samhällsförvandling, men alltmer kom han bort från detta. Johan Lundberg menar i *Den andra enkelheten* (1992) att han efterhand förlade det utopiska till poesins inre rike. Då försvann kanske också tron att det – som i utopier – skulle finnas enkla och klara besked om vad som är rätt och fel i politik och etik. I *Cikada* (s 42) finns en liten satir över "De stora problemlösningarna". Det är inte revolutionerna utan resignationerna som gjort det möjligt för människor att leva tillsammans i längden:

*Resignationerna får reda ut det mesta,
Efterhand uppstår en mild sorgvana i hjärtat*

I motsats till andra som låter en sådan insikt slå över i anarkism, cynism eller individualistisk isolering kommer Martinson fram till en egen hållning som kombinerar övertygelse i några grundläggande värden, principer och fenomen som godhet, barmhärtighet och rättvisa med en öppen avvägning vad detta kan innebära i varje situation.

Jag citerade att det behövs ett "ungefärligt balanssinne" och behov att vara "samvetsgrant ungefärlig". Björn menar att detta är bland det mest originella och karaktäristiska i Martinsons etik: "Jag vill nog påstå, och jag tror mig veta att Göran skulle hålla med mig, att just detta, en etik baserad på starka och välvilliga kompromisser, på en passadvindliknande medelväg, på en samvetsgrann ungefärlighet, är något av det mest originella och tänkvärda i Martinsons livssyn och etik."

Det kan lätt missuppfattas som om det gäller att kompromissa bort övertygelser i en lättsam anda, men den sortens kompromiss har svårt att finna stöd i Martinsons texter. Det finns få författare som likt Martinson hade en sådan genomtänkt och klar inre kompass och samtidigt en sådan respekt för den enskildes värdighet i de egna valen och situationernas komplexitet.

Etikens slutsatser kan se litet olika ut beroende på alla faktorer i de aktuella fallen, men grundläggande värden är inte förhandlingsbara: barmhärtighet ska gälla men exakt vad den innebär i varierande situationer beror på många omständigheter i etikens landskap. Läroböckernas standardtyper regeletik, konsekvensetik eller dygdetik räcker inte riktigt till.

Godhet och frihet

I slutet av sin artikel citerar Björn från Martinson: "Vad som var frihet kunde aldrig riktigt förklaras." och tillägger själv "Lika litet som godhet". I dessa små citat ryms en uppfattning som jag gärna instämmer i. Godhet och flera andra i etiken viktiga värden och fenomen kan inte helt definieras med andra begrepp eller ord utan att någon innebörd försvinner. Intressant nog är rättvisa lättare att precisera utifrån olika aspekter,

eftersom det gäller främst sociala relationer medan godhet alltid har en inre dimension.

Vad godhet inte är kan sägas och språkligt kan vi försöka positivt ringa in vad godhet är, men till slut tror jag vi tvingas säga att godhet är godhet. Så är det med till exempel frihet, kärlek, barmhärtighet och glädje. Det stämmer bra med den uppfattning som Martinson hade och som säkert irriterar dem som vill ha enkla besked, också i etiken.

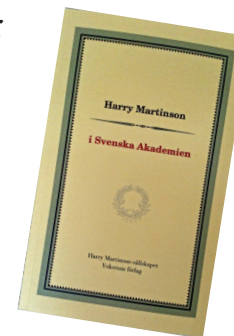
Jag skrev inledningsvis om frihetslängtan och hemlängtan som drivande motsatser hos Martinson. Björn skriver fint om hur Bolle i *Vägen till Klockrike* hos den ensamma kvinnan i skogen får uppleva själslig och kroppslig ömhet utan krav. Under en stund får vandraren "leka hem". Det var både godhet och frihet, men vandringen fortsätter. Kanske undrar hans längtan om världen på allvar kunde bli ett hem som är både godhet och frihet.

Göran Bexell

Tips på presenter till goda vänner och bekanta (eller till dig själv)

Böcker:

- Boris Engström. *Möten med Harry Martinson i televisionens begynnelse*. 150 kr.
- Harry Martinson. *TUVOR, dikter*. Ny upplaga med förord av Stefan Edman. 80 kr.
- *Harry Martinson i Svenska Akademien*. 100 kr.

Övrigt:

- Boris Engström & Harry Martinson. *Vattnets värld samt Vandring med ljus och vind*. DVD, 100 kr.
- Martin Bagge & Trio Isagel. *Vägen ut - Martinsonstexter*. CD med fylligt texthäfte, 100 kr.

Beställ från Harry Martinson-sällskapet, Kulltorpsv. 2, 293 72 JÄMSHÖG eller info@jamshog.org eller tel. 0454-46340.

Leverans med brev eller paket. Porto tillkommer med postens taxa. Faktura bifogas.

Martinson, Immeln och sjönöten

”Sjönöten (*Trapa natans*) blomman i Elmen [Immeln], dog ut för poängers skull”, skriver Harry Martinson i *Nässlorna blommar*. I *Förteckning över Nordens växter*, utgiven av Lunds Botaniska Förening, åsattes alla där upptagna växter, till gagn för växtbytare, ett poängvärde, från 1 till 9. Sjönöten hade poängvärdet 9. Den stod alltså högt i kurs hos växtsamlare.

Martinson hade hört berättas om sjönöten i Immeln, hans ”barndoms sjö”. Enligt Henning Weimarck, *Skånes flora* (1963) är den inte sedd där sedan 1916. Även andra ”dödsår” för sjönöten i Sverige förekommer i den floristiska litteraturen. I Immeln, där sjönöten upptäcktes 1871, hade den sin sista svenska växtplats, därifrån ”rövad av turistande herbariejägare”, såsom Martinson skriver i en artikel publicerad i *Julstämning* 1933 och i *Högre Folkskolans Jul* 1951. Den stora sjön Immeln var skaldens ”första ocean”.

Genom sina säregna, taggiga frukter gjorde sig sjönöten, som är känd sedan tertiärtiden, bemärkt redan i äldre tid, då den hade en betydligt större utbredning. Sjönöten är i svenskt tryck nämnd från 1600-talet, t.ex. i Uppsala-professorn Johannes Franckenius’ skrift *Speculum botanicum* (1638 och 1659), en lista, med latinska och svenska växtnamn, över svenska och utländska växter. Sjönöten kallas där vattentistel och vattennötter.

Linné nämner i sin *Sverige-flora* (1745 och 1755) växten från sjöar i östra Småland, varifrån den försvann i slutet av 1700-talet. Linné hade själv inte sett sjönöten men påpekar att nötterna är ätliga och ”borde sås i stillastående vatten”.

I sin *Flora aconomica Sveciae* (1806) prisar professorn i Lund Anders Jahan Retzius växten och säger att den ”förtjente at wara mera allmän för frukten eller nötternes skull [...] Sjöar, sackta flytande åar och stora gölar kunde lätteligen genom Wattennötterne göras frucktbare”. En önskedröm som förbytts i utrotning!

I katolska länder har växtens nötter använts i radband, varom det gamla tyska namnet Jesuiternuß vittnar. Sjönöten har nu i snart hundra år varit utdöd i Sverige. Men den lever vidare i andra, sydligare länder. Själv har jag sett denna simmande vattenört i Jardin des plantes i Paris.

Mats Rydén

Harry Martinson-sällskapets århögtid 2-4 maj 2014

Sällskapets ordförande Åke Widfeldt påminde i sitt hälsningstal om att för precis 30 år sedan bildades Harry Martinson-sällskapet i Jämsböhög, att för 40 år sedan tilldelades Harry Martinson Nobelpriset i litteratur och att det kommande 6 maj är 110 år sedan Harry Martinson föddes i Nyteboda.

Åke Widfeldt nämnde också i sitt tal ett viktigt namn inom utvecklings-teorin, Walt Rostow, amerikansk historiker och ekonom, som 1960 publicerade boken *The Stages of Economic Growth*, om ekonomisk utveckling och tillväxt, en bok som under flera decennier kom att bli grundläggande för hur utvecklingen skulle ske i en stor del av världen. Rekommendationen som dominerade utvecklingsteorin var att länder nått sitt mål när medborgarna blivit masskonsumenter. Harry Martinson insåg tidigt effekterna av dessa rekommendationer i en värld med krympande resurser. Redan på 40-talet varnade han i manuskriptet till *Gyro*: ”Det är ont om jordklot”.

Widfeldt påpekade vidare att årets Harry Martinson-pristagare Nina Björk går till storms mot Rostows och hans lärjungars idéer, inte minst i boken *Lyckliga i alla sina dagar*. Hon vederlägger den rostowska myten om ekonomisk tillväxt som vårt enda alternativ för framtiden. Och apropå masskonsumtionen skriver hon: ”Det gäller alltså att skapa en mänsklig-het med lika glupande aptit som en maskin.” Så pekar hon på det absurda i att vi, för att utvecklingen ska gå vidare, ”måste köpa mer än det som våra

Johnny Karlsson överlämnar diplom till pristagaren Nina Björk. I bakgrunden Olofströms kommunstyrelses ordförande Sara Rudolfsson.

rent kroppsliga behov kräver". Samtidigt konsumerar vi betydligt mer än vad jorden kan producera. När Rostow lanserade sin teori på 60-talet behövdes det ett halvt jordklot för att täcka konsumtionen. Vi är nu raskt på väg mot tre jordklot. Nina Björk har fortsatt i Harry Martinsons fotspår som varnare för en mänsklighet som likt passagerarna på Aniara kommit ur kurs. Sådana röster behövs i allra högsta grad i dag, röster som talar om att en annan värld är möjlig.

Efter utdelningen av 2014 års Harry Martinsonpris till Nina Björk höll hon sin mycket uppskattade prisföreläsning. Nina Björks föreläsning finns återgiven här i *Doris* och den finns att lyssna till på Harry Martinson-sällskapets hemsida.

Årsmötesförhandlingarna leddes av Gustav Fredriksson, som tillika är Saljesällskapets ordförande, med Ingemar Lönnbom som protokollförare och Johnny Karlsson som räntmästare och ekonomiansvarig. I årsmötet avtackades Monika Adamson Lindqvist för ett 10-tal år med gott arbete i styrelsen och hon nyvaldes som ledamot i Sällskapets valberedning. Harry Martinson-sällskapets årshögtid 2015 förläggs till Ljungskile folkhögskola 8-10 maj.

Britt G. Hallqvist, författare, poet, översättare och psalmdiktare, porträtterades av sonen Martin Hallqvist tillsammans med hustrun Solveig. Harry Martinson skrev *Aniara* och Britt G. *Måne och sol*, brukar det sägas. En nyutkommen bibliografi över Britt G. Hallqvists verk omfattar mer än tusen titlar. Bland höjdpunkter finns tolkningarna av T.S. Eliots *De knepiga katternas bok* och Goethes Faust. För Dramaten översatte hon Shakespeares dramer, bland dem *Kung Lear*, *Hamlet* och *Macbeth*. Enligt Ingemar Bergman stod G:et i hennes namn för "Genial", men egentligen "Gerda".

Odd Zschiedrich om Harry Martinson i Svenska Akademien

Odd Zschiedrich, kansliansvarig vid Svenska Akademien, berättade om att han under sin uppväxt glädde sig över att vara årsbarn med Harry Martinsons *Vägen till Klockrike* och hur en litteraturkritiker tolkat Aniara: "Ett epos som en hel generation gick och väntade på utan att veta om det." Han berörde Harry Martinsons drama *Tre knivar från Wei*, som han upplevt på Dramatens stora scen 2004. Detta blev en påminnelse om Harry Martinsons profetiska drag, där han varnar för hot som kommer närmare om vi inte förmår behärska de krafter och de drifter som annars får ge spelrum åt girighet, maktlystnad, hänsynslöshet och utnyttjande.

Odd Zschiedrich upplevde *Tre knivar från Wei* inte bara en gång utan flera gånger och märkte att allt är satt under ständig förändring. Man är inte densamme som man läste boken första gången, eller som Joseph Conrad uttryckt det: "Som författare skriver man halva boken, den andra halvan skriver läsaren." Gott då, att det finns författare för alla tider. Harry Martinson är otvivelaktigt en sådan författare, betonade Odd Zschiedrich och

presenterade den nyutkomna boken *Harry Martinson i Svenska Akademien*.

I den nya boken, vars tillkomst mycket är Odd Zschiedrichs förtjänst, finns bl.a. Harry Martinsons inträdestal i Svenska Akademien, som hölls den 20 december 1949, då han efterträdde Elin Wägner på stol 15.

I dialog med Harry Martinson

Gunnar och Ingegerd Anderssons framtidsfond på väl 400.000 kr möjliggör skrivartävlingar för studerande i skrivarutbildningar vid universitet, högskolor och folkhögskolor. Vid Harry Martinson-sällskapets årshögtid 2014 i Jämsnäs utdelades de tre första priserna ur denna fond: 20.000 kr, 15.000 kr, 10.000 kr. Professor Johan Stenström, Harry Martinson-sällskapets vice ordförande, presenterade de tre vinnarna i Harry Martinson-sällskapets skrivartävling "I dialog med Harry Martinson", Maja Tinnerwall, Annika Rydberg och Jonas Gren, deltagare i skrivarutbildningar vid Skurups folkhögskola, Linnéuniversitetet och Nordens författarskola Biskops-Arnö. Jurymedlemmarna Paulina Helgeson och Semir Susić samtalande med pristagarna och dessa samtal jämte en del litterära texter av de tre stipendiaterna finns redovisade i tre bloggar på Harry Martinson-sällskapets hemsida.

Hos alla tre stipendiaterna finns något av den positiva civilisationskritik kring människans drömmar, värde och värderingar som Nina Björk talade om i sitt föredrag vid mottagande av Harry Martinson-priset.

Fr. v. Johan Stenström, Jonas Gren, Maja Tinnerwall, Annika Rydberg, Paulina Helgeson, Semir Susić vid prisutdelningen.

• **Vinnaren Maja Tinnerwall** har en prosatext som tävlingsbidrag, *Sommarens sista tulpan*, inspirerad av Harry Martinsons *Vägen ut*. Där finns en koppling mellan Idas torn i Vägen ut och tornet, utsiktsplatsen och lampan i Maja Tinnerwalls text som starka symboler. Kopplingen till landsbygden är väldigt central och där finns ett typiskt *Martinsonskt* tonfall, vemodet inför den döende landsbygden. "Nu vågar jag inte lämna

skogsvägen av rädsla för att gå vilse. Flera år med avverkningar och gallringar har förfrämplat oss för varandra, skogen och mig. [...] Det sägs att landsbygden är vacker. Men man ser inte det sköna när man är ensam. Man ser nedfallna buskhållplatsskyltar och gräsbevuxna grustag. Man ser bortglömda ängar och nedbrunna ladugårdar. Nu är den ett ont som dröjer sig kvar. Den är sommarens sista tulpan.”

”Harry Martinson och Sven Edvin Salje hade gemensam ”rotjord och ursprungsbotten” i Jämshög. Det är intressant att läsa Maja Tinnerwalls *Sommarens sista tulpan* med referens också till Sven Edvin Saljes stora författarskap om tiden då landsbygden började avfolkas och ungdomarna flyttade in till städerna.

• **Andrapristagaren Annika Rydberg** är lyriker och bidrar med naturnära dikter som *Stomata*, *Ringblommor*, *Kastanjens nakna grenar* och *Sönderfruset*. I dessa röjer hon med fackterminologi sin naturvetenskapliga utbildning, som också tar steg ut i kosmos genom dikten *Rymdfärd* och här finns något mycket starkt, kopplingen mellan den sårbara lilla kapseln och vårt jordklot.

I rymden kan vi färdas, instängda i en kapsel, skyddade från solens giftiga regn. Livet på vår planet har gjort oss ömtåliga för stjärnors strålning. Livet på jorden har gjort oss starka i vår egen natur. Inom kapseln råder förhållanden som vi har anpassat till människoliv. Men om det skulle hända att höljet spricker och sprängs sönder, då svävar all materia fritt. Då är vi åter ursprungsstoff med möjlighet till något nytt

Harry Martinsons *Aniara* och Annika Rydbergs *Rymdfärd* möts i en manande metafor om livets skörhet.

• **Tredjepristagaren Jonas Gren** ingår i redaktionen för *Klimatmagasinet Effekt* och han har medverkat i poesiserien *Blå Blixt: Mot denna sol*, som med lyrikens kraft går ut i samhället. Han anknöt vid mottagandet av sitt pris till Nina Björk och påtalar ”alla de här sakerna, då behöver vi någon som tillverkar dem och så behövs resurser...”

*för att ha råd med tingen
som någon annan skapat
för att nån annan skapat
en ordning för bruk av tingen
en ordning för sätt för tingen
att vara på plats bland tingen
och för att befrämja tingen
betingades allt av tingen*

Jonas Gren utkom våren 2014 – på *Tidskriften 10TALs* bokförlag för poesi, essä och prosa – med diktsamlingen *Lantmäteriet*. Här aktualiserar han det som Harry Martinson skriver om kartor i *Utsikt från en grästuva*, där det finns ett kapitel om ”Kartan som konstverk”. Jonas Gren försöker

i sin diktning måla upp olika kartbilder av motorvägar, höghus, cigaretttändare, använder alltså olika ting som finns där ute. Konstiga kartor som jämför exempelvis motorvägar med svampar. Gren letar efter gemensamma nämnare hos de här två tingen för att kunna analysera processerna som egentligen kan ses motsatta, den ena är biologisk och den andra civilisatorisk. Han hittar t. ex. väldigt många likheter mellan motorvägssystemet och svampmycelet, som båda tar över mer och mer av markerna.

Söndagsutflykt till Kristianstad

Gustaf Hellström-sällskapet var värd för Harry Martinson-sällskapets dagsutflykt till **Det litterära Kristianstad**, där ordföranden Disa Lundgren hälsade välkommen på **Naturum** och gav en kunnig överblick av det 400-årsjubilerande Kristianstads historia. Håkan Sandgren talade om ”Vattenrikets författare” Gustaf Hellström, Albert Henning, Birgitta Trotzig och Eva Ström. Gustaf Hellström-kännaren Lennart Leopold föreläste om ”Gustaf Hellström – hans liv och diktning”. Han nämnde att år 2013, alltså 80 år efter att Kristianstadsförfattaren, utrikeskorrespondenten och sedermera ledamoten av Svenska Akademien Gustaf Hellström år 1933 utgav boken *Det tredje riket Från Hitlerkupp till tysk folkenighet*, kunde Gustaf Hellström-sällskapet med stöd av Svenska Akademien presentera en nyutgåva av den mycket svåråtkomliga boken.

Lennart Leopold visade till sist ett brev från Harry Martinson till Gustaf Hellström av den 2 april 1949, vari han skriver att ”han kände det tryggt att veta att Gustaf Hellström fanns i Svenska Akademien. Så blir det inte så överkligt.”

Text och foto: Rune Liljenrud

Litteraturvetaren, journalisten och författaren Nina Björk tilldelades 2014 års Harry Martinsonpris vid årshögtiden i Jämshög den 3 maj. Vi återger här det mycket uppskattade tal hon höll i samband med prisutdelningen.

Civilisationskritik i Harry Martinsons anda

Jag tackar för priset. Det var fantastiskt att få. Av flera anledningar. Dels för att det alltid för alla människor är fantastiskt att någon säger ”vi ser vad du gör och vi gillar det”. Finns det någon bättre motivering för att fortsätta göra det man gör? Så jag tackar er för att ni gett mig lust att fortsätta skriva. Dels för att jag fick pengar. Som författare har man ju ingen lön och om man inte är typ Jan Guillou är det svårt att leva på bara royalties. Så jag tackar er för att ni har gett mig möjlighet att få arbeta.

Och så måste jag säga att jag blev så glad över motiveringen, där det

stod att jag "i sann Harry Martinson-anda framför en civilisationskritik lika angelägen, aktuell och kontroversiell då som nu kring människans drömmar, värde och värderingar". Och det som gjorde mig glad i den här formuleringen det var ordet "civilisationskritik", att det ordet användes i positiv mening. Det finns ju andra, betydligt oftare använda ord för "civilisationskritik"; negativt kodade ord som nostalgi, bakåsträvande, konservatism, teknikfientlighet. Men i den här prismotiveringen användes begreppet civilisationskritik i positiv mening – och det gjorde mig glad.

För det är just civilisationskritik vi måste idka nu när den senaste rapporten från FN:s klimatpanel, IPPC, fastslår att utsläppen av växthusgaser aldrig har varit så höga som nu. Vi måste, för att klara en "enbart" tvågradig höjning av jordens medeltemperatur minska dessa utsläpp med 40-70 procent fram till 2050. Annars kommer den utveckling som nu redan har påbörjats fortsätta i skrämmande takt, det vill säga polarisarna kommer att smälta, havsnivån stiga och stora områden att bli obeboeliga – och allt detta till följd av mänskliga aktiviteter, allt detta till följd av en produktion och en konsumtion som inte förmår hålla sig inom de gränser vår planet sätter.

När Harry Martinson tillsammans med Eyvind Johnson tilldelades 1974 års Nobelpris i litteratur löd motiveringen för Martinsons del "för ett författarskap som fångar dagdroppen och kosmos". Om vi för en stund lämnar dagdroppen och kosmos därhän och ser på mellanordet här, alltså ordet *och*, så är det ordet vad som grammatiskt kallas för ett "bindeord" och mer precist tillhör det de så kallade "samordnande konjunktionerna". Alltså: Harry Martinson binder samman, samordnar, dagdroppen och kosmos. Det betyder att han ibland befinner sig ombord på ett rymdskepp och ibland har utsikt från en grästuva. Från rymdskeppet ser man hur liten jorden är och från grästuvan ser man hur stor den är; ens position avgör vad man ser. Man kan välja att huka sig ner bland dagdroppar, grästuvor och nässlor – och man kan välja att sträcka sig långt upp bland planeterna.

När man väljer *både och*, när man som Martinson, växlar position mellan grästuva och rymdskepp ser man också sambanden mellan dem. Man får ett *och*; man får ett helhetsperspektiv.

Martinssons bok "Utsikt från en grästuva" från 1963 avslutas med en essä där han bland annat skriver om bortregnade somrar med, och jag citerar, "våta och ihjälfrusna humlor i klövern". Han kommenterar sin egen skrift så här: "Väderleksnostalgi eller vad du vill, kanske uppförstorad av de dagliga rapporterna och nyheterna om människans värld i övrigt, om överbefolkning, vätebombshot och andra totalformer av gigantisk utpressning". Staffan Söderblom har i sin bok om Harry Martinson kommenterat det här stycket. Han skriver så här om det: "... kanske vill man tycka att Martinson har tappat taget om proportionerna: när han i samma andetag talar om biltrafik och några döda humlor i Sörmland – *och* om överbefolkning, svält, vätebombshot".

Men nej, idag vet vi att Martinson inte "tappade greppet om proportionerna" när han band samman döda humlor och svält. I dag vet vi att han tvärtom *förstod* proportionerna. I en vetenskaplig rapport, nyligen publicerad på PLOS – Public Library of Science – fastslogs att i mer än hälften av Europas länder råder det en brist på bin som kan pollinera våra grödor, vilket till stor del beror på vår användning av kemikalier i jordbruket. I Sverige kan honungsbin exempelvis täcka upp mindre än hälften av behovet. När odlade honungsbin inte räcker till får vilda pollinatorer som humlor och andra insekter täcka upp behovet, men även dessa minskar nu drastiskt i Europa, vilket rapporten förklarar beror på en kombination av ökad intensitet i jordbruket, spridningen av parasiter och sjukdomar och klimatförändringarna.

Ett bi dör, en humla dör, en växt blir inte pollinerad, en skörd kan inte bärgas – och en människa kan inte äta sig mätt. Då vet vi: människan behöver bina och humlorna. Människan, denna högsta artvarelse, denna "civilisationens krona" behöver det låga lilla biet, den låga lilla humlan. Och eftersom det är mänskliga aktiviteter – "ökad intensitet i jordbruket", "klimatförändringarna" – som dödar bin och humlor vet vi också: människan är den art som kan utplåna förutsättningarna för sin egen existens. Om hon ska ses som det högsta, om hon ska ses som "civilisationens krona" måste hon ta ansvar för den oerhörda makt hon därmed besitter. En makt som biet och humlan *inte* har.

Tar vi det ansvaret? Jag läser ett pressmeddelande från Finansdepartementet, utskickat den 23 april i år. Det står så här i pressmeddelandet: "Arbetet med Finansdepartementets nästa långtidsutredning är nu igång. Utredningen ska ge en bred översikt över den svenska ekonomins utmaningar och möjligheter på lång sikt och föreslå åtgärder för ..." och ja, här kommer det: "föreslå åtgärder för ökad produktivitet och högre tillväxt". Detta är alltså "den svenska ekonomins utmaningar och möjligheter på lång sikt", ökad produktivitet och högre tillväxt.

I Finansdepartementets långtidsutredning finns inte plats för ett enda bi, en enda humla. Deras överlevnad, deras liv, står ju i motsättning till ökad produktivitet och tillväxt. Men deras liv, deras överlevnad, är helt ointressant i Finansdepartementets långtidsutredning. Jag är ledsen över att behöva säga det, men det betyder faktiskt att även människans överlevnad, människans liv, är helt ointressant i Finansdepartementets långtidsutredning.

Tillsammans med en hel samhällsordning som sätter den ekonomiska tillväxten före allt annat, väljer Finansdepartementets långtidsutredning bort det martinsonska *och-et*. De – vi – väljer bort den sammanbindande konjunktionen. De – vi – väljer bort det martinsonska helhetsperspektivet.

Det betyder *inte* att vi väljer bort något slags naturmystik, eller att vi väljer bort "respekten för Guds skapelse" eller något sådant irrationellt.

Det betyder tvärtom att vi väljer bort rationaliteten, *sanningen*. För sanningen om människan är att hon är *beroende*. Inte bara av bin eller av humlor, utan även att hon är i grunden beroende av den andra människan.

Människan föds in i beroende till och med i högre grad än andra djurarter. Hon föds nämligen så att säga "för tidigt"; hon är mycket mer inkapabel än andra djurarter att klara sig själv under sin första tid i livet och hon är därför utelämnad till att andra idkar omsorg om henne. Vi kan jämföra en kattunge med en människobäbis; båda behöver för sin överlevnad direkt sin mamma, men där kattungen ganska snabbt kan klara sig utan henne, kan gå och äta mat som katten själv kan hitta förblir spädbarnet beroende av de som tar hand om det under en mycket längre tid. Alla vi som sitter här sitter här för att någon har tagit hand om oss under våra första år i livet. Sen kan vi prata om oberoende och självständighet och frihet hur mycket vi vill: själva det faktum *att* vi pratar, att vi kan det, visar motsatsen. Vi är den sanning om beroende som blev kött.

Sanningen om människan är också att hon enbart lever inom en levande naturs gränser. Detta har genom historien *inte* förändrat sig. Detta kommer aldrig att förändra sig. Det som möjligen *har* förändrats med den så kallade civilisationens framsteg är att vissa människor har fått större möjligheter att blunda för det faktum att människan är en kroppslig, biologisk och beroende varelse. Denna möjlighet att blunda brukar kallas för utveckling.

Eller för framsteg, status, transcendens, civilisation, frigörelse – positionen där människan som grupp eller som enskild individ avlägsnar sig från beroende, från natur och kroppslighet har många namn. De är alla positiva.

Men man kan också uttrycka det som Harry Martinson gör: "Den flygande segraren flyger, men hans själ krälar efter som en orm på sin buk. Ty hans moral är tvådimensionell, hans teknik må sedan hjälpa honom in i hur många dimensioner som helst".

Så länge "civilisation" betyder ett flygplan som flyger, ett flygplan som tycks upphäva tyngdlagen och som gör restiden mellan Malmö och New York kort, kortare än vad någon båt kunde göra den – men som samtidigt släpper ut så mycket koldioxid att temperaturen stiger och polarisarna smälter – så länge detta flygplan kallas för "civilisation" så länge måste vi också bedriva civilisationskritik.

Lyssna på hur Harry Martinson beskriver ett barn som leker med ett löv:

Lekte man med ett torrt löv så var lövet meningsfullt just sådant det var, som ett torrt löv med en hel mängd fina egenskaper. Det kunde prassla svagt om det blåstes längs marken, och höll man upp det i luften och lät det falla dalade det sakta och med ett gungande fram och åter till dess det nådde gräset men bara för att visa ännu en fin egenskap, sin lätthet och känsliga beredvillighet att när som helt röra på sig och vicka för den minsta vindil. Hela tiden höll det sig inom gränserna för vad ett torrt löv förmår, och just emedan barnet som lekte förhöll sig lövtorrt följtsamt med fantasi och ögon och inte krävde någon förfärligt

märkvärdig reson av lövet blev det torra lövet nästan allvardsligt och kunde för flera minuter – som på grund av intensiteten i upplevelsen blev flera århundraden – fylla hela tillvaron med all den mening som för tillfället krävdes.

Martinson beskriver ett löv som kan flyga, precis som ett flygplan kan. Men han beskriver också någonting som jag tror att många av oss upplever som avundsvärt och det är barnets *närvaro* och *förundran* inför detta flygande löv. Det barnet erfar här skulle kanske i dag kallas för *mindfulness*, närvaro i nuet. Och i dag kan vi köpa kurser i detta ämne, vi kan köpa böcker som lär oss konsten att vara stilla och låta någonting enkelt och litet "fylla hela tillvaron med all den mening som för tillfället krävdes."

Är det ett framsteg? Är det ett tecken på utveckling? Spontant skulle vi väl säga nej. Att behöva *lära sig* och *betala* för närvaro måste ses som en förlust. Som ett misslyckande. Men om vi inte besvarar frågan om framsteg och utveckling som en vanlig människa som reagerar spontant, utan om vi besvarar den frågan som ... ja, säg som en som arbetar på Finansdepartementet – då skulle vi vara tvungna att säga ja, att *mindfulness*, att närvaro, kostar någonting *är* framsteg och utveckling. Det bidrar ju till tillväxten som alla penningtransaktioner gör. Det är därmed en del av lösningen för den svenska framtida ekonomin, rentutav en åtgärd för att få denna ekonomi på rätt köl. Att en unge tittar på ett löv kostar däremot ingenting, ger inga skatteintäkter, ger inga vinster åt vare sig företag eller samhälle, alstrar inga skatteintäkter. Mänskliga ögon som har sinne för lövets färd i luften är inte framsteg – mänskliga kroppar som passivt låter sig färdas i ett flygplan är framsteg.

Ja, sådär galet har det faktiskt blivit här på jorden. Sedan jag för två år sedan skrev min senaste bok, som heter *Lyckliga i alla sina dagar* och där jag försöker bedriva något slags civilisationskritik, har jag varit utelämnad väldigt ofta och pratat om den, i alla delar av Sverige. Och jag har mött så många människor som känner att någonting är fel. Att detta som är Finansdepartementets lösning på Sveriges problem för lång tid framåt – alltså högre tillväxt och ökad produktivitet – att denna lösning egentligen är en omöjlighet. Att oändlig tillväxt i en värld med ändliga resurser är en fantasi. Att det är realistiskt. Men de, vi, ser ingen utväg. Många känner att vi alla är systemets fångar. Det ekonomiska systemets fångar. Kapitalismens fångar.

Hur? Jag ska ge ett konkret exempel. I en krönika på ekonomisidorna i Dagens Nyheter skrev den 31 mars i år journalisten Pia Gripenberg en artikel om den multinationella klädingindustrin. Artikeln bar rubriken "Pensionssparare – håll tummarna för en lyckad H&M-premiär". Den handlade om att H&M håller på att öppna affärer i Melbourne i Australien. Och detta, skriver Pia Gripenberg, "gläder förstås svenska pensions-sparare" eftersom svenska pensionsfonder "har många miljarder kronor placerade i H&M". Så nu hoppades Gripenberg, tillsammans med en

massa vanliga svenska pensionssparare, att H&M skulle lyckas sälja en massa kläder i sina nya affärer. Vi läsare uppmanas att "hålla tummarna" för detta. Vi uppmanas alltså att "hålla tummarna" för att ett privat företag som har förlagt sin produktion till låglöneländer utan stark facklig verksamhet för att få ner sina omkostnader, att detta företag ska lyckas sälja stora mängder kläder till välbärgade australiensare, som precis som vi här i Sverige, antagligen redan har kläder så att det räcker för hela deras liv. Vi ska hoppas på detta för att våra pensioner annars kommer att drabbas.

Och så ser det ut. Vi har knutit vår välfärd, våra pensioner, vår skola, vår sjukvård i vissa fall direkt till privata företags vinster, i andra fall indirekt till samma företags vinster på så sätt att de på en del av sina profiler betalar skatt till det allmänna. Vår välfärd är alltså beroende av företagsprofiter, tillväxt, produktion och konsumtion av varor för redan materiellt sett mätta konsumenter. Om vi skulle säga: tillväxten är omöjlig, klimat-hotet är reellt, vi måste leva annorlunda; och om vi inte bara skulle säga detta utan även agera så, om vi alla både skulle producera och konsumera mindre, om vi skulle vägra meningslösa arbeten av typ reklamare och om vi skulle vägra köpa allt det vi köper som inte har med direkta behov att göra utan bara med begäret efter det nya att göra – ja, då skulle vi drabbas av ekonomisk depression. En ekonomisk depression som inte bara skulle drabba familjen Persson, ägare av H&M, och andra rika krösusar, utan som skulle drabba oss alla i form av mindre välfärd och arbetslöshet.

Jag såg häromveckan en intervju i tv-programmet Babel med Gunilla Brodrej, kulturjournalist på Expressen som hade skrivit en bok som hette *Shopstop*. Brodrej hade bestämt sig för att under ett år inte köpa någonting, mer än mat och färdmedel. Hon hade skrivit till Anders Borg och frågat om hon var en dålig medborgare nu; en medborgare som inte bidrog till samhället genom konsumtion och som därför inte heller bidrog till tillväxten i så hög grad som hon borde. Hon hade inte fått något svar från Borg. Men *om* hon hade fått det, så hade ju Borg varit tvungen att svara: ja, det är du. Du är en dålig medborgare om du inte konsumerar. Vår ekonomi blir lidande av ditt beteende. Samtidigt vet vi: *om* vi fortsätter konsumera som vi gör idag, och om vi konsumerar ännu mer i morgon, såsom Finansdepartementets långtidsutredning önskar, så fränsäger vi oss ett *annat* ansvar, nämligen ansvaret för framtida generationer, ansvaret för framtida liv på vår planet. Där är vårt dilemma. Där står vi i dag.

Och därför känner vi oss maktlösa. Utelämnade till strukturer som inte går ihop, oförmögna att handla på ett ansvarsfullt sätt. Det är detta vi måste se. Det är detta vi måste inse. Vi har skapat ett ohållbart ekonomiskt system, ett system som kräver oändlig tillväxt på en jord där det finns ändliga resurser. Och vi måste komma ihåg, för det är trösten: det är vi som har skapat det ekonomiska systemet. Det är ingen naturlag som har gjort det, det är ingen Gud – det är vi människor. Och därför är det också vi människor som kan förändra det.

Första steget mot en sådan förändring är att vi människor överhuvudtaget inser att vi har makt, att vi *har* makt till och med över ekonomin. Att vi slutar prata om ekonomin och marknaden som en evig lag som *kräver* en massa av oss människor och där det låter som om vi, vi människor, våra handlingar och beteenden är till för ekonomin istället för att ekonomin är till för oss och våra mänskliga behov. Och om vi tar våra mänskliga behov på allvar vet vi att för deras tillfredsställelse är humlors överlevnad viktigare än en ny mobiltelefonmodell. Det är en lag, en naturlag. Och om den inte går ihop med de så kallade "marknadslagarna" så måste vi – vi människor som är det språkliga och tänkande djuret – ge företräde åt naturen.

Nina Björk

Välkommen att söka vistelsestipendium i Nebbeboda skola - lärarbostaden

I Nebbeboda gick Harry Martinson i skola. Det var här som Harry trivdes bäst – *han älskade skolan. Inne i skolan fanns Sverige, där fanns Världen på besök varje dag. I skolan hade han sin fasta punkt, medan de mera bortskämda hade sina fasta punkter där hemma i sina hem. De gick hem från skolan om eftermiddagarna. Han gick bort från skolan.*" (Ur *Nässlorna blommar*)

Skolan ligger på en höjd med en vacker utsikt över en sjö i Olofströms kommun i Blekinge, ca 8 km från centrum.

- Allmänna kommunikationer saknas.
- Bredband finns i skolan nu.

Stipendiet kan sökas av alla verksamma inom olika konstnärliga områden, såsom litteratur, musik, bildkonst, film, teater, dans mm. Företräde får utövarare som arbetar i Harry Martinsons och/eller Sven Edvin Saljes anda.

- **Ansökan ska vara inne senast den 31 januari 2015** och den sker med en personlig presentation i skrift samt önskemål om tidpunkt för vistelsen. Plats kan beredas med kortare varsel om lärarbostaden är ledig.
- **Sänd ansökan till Åsa Nilsson, Box 301, 293 24 Olofströms Kommun** Tel 0454- 93 592, E-post asa.nilsson@olofstrom.se . Åsa lämnar också upplysningar. Ytterligare information genom Disa Lundgren, vår representant i arbetsgruppen för vistelsestipendiet, dg.lundgren@telia.com , tel. 044-12 00 54; 0725-09 48 90.

Haiku – levnadsvisdom och känsla i litet format

En haiku är en dikt i miniformat innehållande 17 stavelser, uppdelade på tre rader enligt mönstret 5 – 7 – 5. Viktigt är att lyssna till hur många stavelser ett ord innehåller. Den japanska haikuns historia härstammar från en annan form av korta dikter – *tanka*. En tanka består av 31 stavelser, uppdelade på fem rader 5 – 7 – 5 – 7 – 7. En tankadikt innehåller ofta en alliteration. Man satte också ihop tankadikter i en diktkedja – en så kallad *renga*. Det finns över tusen år gamla tankadikter bevarade i skrifter, och för cirka femhundra år sedan bröt man ut de tre första raderna i en tanka och HAIKUN VAR FÖDD.

Prosa med insprängda haiku kallas på japanska för haibun. En litterär form som kan innehålla upplysningar om bakgrunden till dikten (ofta nödvändigare än poeten själv tror).

”Haiku av idag kan påminna om bofinken: den verkar att få se ut hur som helst. Men det gäller också att den ska kunna flyga!” (cit. av Florence Vilén). Välkända japanska haikumästare är: BASHO (som levde på 1600-talet), BUSON (1700-talet), ISSA (1800-talet) och SHIKI (omkr. 1900).

Mitt personliga möte med haikudikten skedde i New York strax före terrorattacken 9/11 år 2001. Jag hade deltagit i en konferens och satt på ett café på Manhattan när en sparv landade bredvid min kaffekopp. Där satt den helt stilla och tittade forskande på mig med sina svarta pepparkornsögon. Försiktigt tog den sedan en smula nötkaka, fortsatte att se uppfordrande på mig innan den flög sin kos. Mitt i trafikbullret fanns den där – naturens under. Överlevnadskonstnär ända ut i vingpetsarna. Jag tog upp min anteckningsbok och skrev ner min känsla av upplevelsen för att senare infoga orden i min dagbok. Jag skrev på engelska. Upptäckte att tre rader räckte för att kort beskriva vad jag såg och kände. När jag långt senare räknade stavelserna i mina små utkast blev jag överraskad av hur nära haikudikten jag stod i mina beskrivningar. Haiku blev mitt sätt att umgås med mina tankar.

Några år senare fick jag ett efterlängt stipendium från Författarförbundet att under några veckor vistas i Japan, vilket har gett mig inspiration för resten av livet. Harry Martinsons diktning, hans kärlek och känsla för naturen ligger i mitt fall till grund för mitt skapande både vad gäller fri dikt, haiku, haibun och ren prosa. Tack Harry Martinson-sällskapet för ert viktiga arbete att inspirera och föra arvet vidare!

Eva Ermenz

Fjärilsöga

heter tredje delen i en naturtrilogi som Eva Ermenz gav ut 2013. Den innehåller ett hundratal haikudikter, vackert illustrerade av fotografen Kjell Ahlén som har ett fint sinne för haikudiktens speciella ögonblickskaraktär.

Här tre vinterdikter ur *Fjärilsöga* som är goda exempel på Ermenz' förmåga att skildra naturen på haikuvis:

*Telefontrådar
nedtyngda av julesnö
en lindansardröm*

*En tappad vante
hänger ensamstel på gren
väntar barnahand*

*Himmel, kall och vit
kyrktuppen andas silver
mellan psalmerna*

De har lämnat oss

Under 2014 har flera av våra trogna medlemmar avlidit. I april fick vi budet att **Bengt E Anderson**, Falkenberg, gått bort. Han var en gedigen Martinsonkännare och skrev år 2000 avhandlingen *Att rannsaka en barndom* som behandlade romanen *Nässlorna blommar*. Bara någon månad senare kom budet att **Inger Diehl-Paulin**, Jämshög, avlidit. Tillsammans med sin make Thorsten Paulin lade hon ned många år av oegennyttigt arbete i Harry Martinson-sällskapets tjänst i olika sammanhang. Senare under året avled ännu en trogen Martinsonvän, **Ingrid Thelander**, Stockholm. Hon var konstnär och poet och mycket uppskattad medlem i vårt sällskap. Vid två tillfällen skänkte hon också gåvor till sällskapet, nu senast i sitt testamente. Styrelsen känner stor tacksamhet för Ingrid's gärning och hennes generositet. Tänkvärda minnesord om dessa tre finns att läsa i vår blogg, http://harrymartinsonitiden.blogspot.se/2014_04_01_archive.html (Text: Rune Liljenrud) och på vår hemsida, <http://harrymartinson.se/category/minnesord/> (Text: Marianne Westholm och Donald Fransson).

Harry Martinson-sällskapet bildades i maj 1984 och fyller alltså 30 år i år. Ingemar Lönnbom har intervjuat sällskapets förste sekreterare Ulf Redmo som här berättar om sina minnen från de första åren på 80-talet. En annan mångårig medlem i sällskapet och f. d. styrelsemedlem, Sonja Glimstedt Hall, ger oss också några minnesbilder från gångna år. Förutom Aniara, Studiehandledning för gymnasier, folkhögskolor m fl (1991) har Sonja gett ut boken Tankeäventyr om djur och växt, poesivandring med Harry Martinson (1995).

30 år

Harry Martinson-sällskapet

Ulf Redmo, mångårig sekreterare, minns

Marken var väl förberedd när Harry Martinson-sällskapet bildades år 1984 och succén var i det närmaste omedelbar. Detta är inte tomt skryt, utan en högst objektiv och pålitlig bild. Den tonar fram när sällskapets sekreterare under flera år på 1980- och 90-talen, Ulf Redmo, redovisar protokoll, tryck och egna minnen från de första åren.

Det är med uppenbar glädje Ulf Redmo berättar, och han är i egenskap av en av grundarna också mycket nöjd med att sällskapet har kunnat leva vidare, med ständigt nya styrelser och tillkommande aktiva medlemmar.

– Det beror på att Harry Martinson är en så stor och betydande konstnär som genom sitt författarskap djupt berör oss alla som läser hans texter. Därför kommer det hela tiden nya medlemmar som är beredda att lägga ner tid och ansträngning för att sprida kunskapen om Martinson, säger han.

Ulf Redmo blev 1982 kultur- och bibliotekschef i Olofström, den kommun som bland annat omfattar Jämshögs socken, Harry Martinsons barndomsbygd. 1984 skulle Harry Martinson ha fyllt 80 år och det var också 10 år sedan han tilldelades Nobelpriset i litteratur. Ett år i förväg tog Ulf Redmo upp frågan om ett jubileumsfirande och det hölls ett planeringsmöte sommaren 1983 med Olofströms kommunledning och

representanter för viktiga institutioner i närområdet.

En mängd positivt inställda nyckelpersoner och lyckliga omständigheter strålade samman. Kommunalrådet Stig Janzon insåg genast möjligheterna med ett jubileum och Ulf Redmo nämner också folkhögskoleprofilen Thorsten Paulin och skådespelaren, teatergrundaren och sedermera ordföranden i sällskapet, Ingegerd Bodner Granberg, som tillsammans med sin make Lennart residerade i "Sjåtåda", ett kulturhus i Skälmershult i norra delen av kommunen.

Ambitionerna inför det tänkta jubileet var höga. Harry Martinsons stora bredd som författare och tänkare gjorde att programmakarna vågade bjuda in tidens förnämsta inom kulturen och inom naturvetenskapen. Det var en naturvetenskapens företrädare, matematikern Tord Hall, som föreslog att man skulle passa på tillfället att bilda ett litterärt sällskap.

Det var inte bara en mängd intressanta föredragshållare som bjöds in. Man producerade också en videofilm och studiematerial, båda verk av Ingegerd Bodner.

Harry Martinson har som författare hemortsrätt i hela världen och det var redan från början självklart att Jämshög och Blekinge inte skulle kunna få ensamrätt. Men jubileet gav en förnyad förankring i författarens barndomslandskap. På ett tidigt stadium engagerade sig också Blekinges landshövding Camilla Odhnoff i sällskapet, ett engagemang som hon behöll livet ut.

Det symposium som skulle komma att bli startpunkten för Harry Martinson-sällskapet hölls 3 - 6 maj 1984 med Jämshögs folkhögskola som självklart centrum.

Symposiet och förarbetet har beskrivits ingående i boken *Harry Martinsons landskap*, en kongenial titel som naturligtvis både syftar på Jämshögstrakten och på Harry Martinsons totala författarskap och det "landskap" som han själv där har skapat.

Det är kanske mindre känt att en av föredragshållarna sånär hade hoppat av mitt under brinnande invigning. Det var nämligen Sven Edvin Salje, mycket framgångsrik författare från samma socken som Martinson, som vidtalats att hålla ett föredrag efter invigningstal och diktläsning. Diktläsningen drog ut på tiden och den redan tidigare nervöse Salje blev förtretad när programmet inte hölls. Han meddelade att han ställde in sitt framträdande och beredde sig att lämna lokalen. Ulf Redmo minns idag inte hur han lyckades övertala Salje att verkligen genomföra sitt föredrag, men han gjorde det.

Det blev också ett litterärt sällskap. Professor Ingvar Holm blev dess första ordförande och spelade en stor roll för sällskapet, förklarar idag Ulf Redmo. Ingvar Holms renommé och kontakter gav sällskapet en god start och en stark ställning.

Förslag till stadgar för Harry Martinson-sällskapet utarbetades i den litteraturgrupp som bildats i hägnet av Blekinge läns bildningsförbund och som gav ut två volymer med titeln "Blekinge i litteraturen".

Tio år efter Harry Martinsons nobelpris och sex år efter hans bortgång fanns en allmän känsla av att hans författarskap inte var så aktuellt längre. Det var inte riktigt hans tid – och exempelvis hans miljöengagemang var inte lika känt som det hade kunnat vara. Sällskapet satte genast igång ett ambitiöst arbete att ändra denna felaktiga bild, där inte minst förnämliga årsböcker blev ett viktigt instrument.

Årsmötena hölls till en början i Jämshög, men ganska snart utbildades en praxis att man vartannat år förlade mötena till någon annan ort, gärna med Martinson-anknytning. Första gången detta skedde var 1987 i Nyköping, nära familjen Martinsons hem under många år vid sjön Sillen.

Martinsons status som en internationell angelägenhet var också tidigt befast i sällskapet. Under symposiet i Jämshög 1984 framträdde två italienska kulturarbetare och översatta dikter lästes. År 1987 hade Ingvar Holm kontakt med den kinesiske poeten Li Li – som i tidens fullbordan år 2009 fick Klockrikestipendiet.

Klockrikestipendiet är en av de institutioner inom sällskapet som har vuxit fram genom åren och där Martinsons familj visat stort engagemang. Döttrarna Harriet och Eva är trogna årsmötesgäster och det är mycket uppskattat när de ibland ger bilder från barndomen i form av korta berättelser eller i "Månadens Martinson" på sällskapets webbplats.

Sällskapet växte snabbt efter bildandet. Första året hade det lite över 200 medlemmar, men redan året därpå låg man på över 800.

– Expansionen berodde inte minst på att sällskapet kunde presentera så bra årsböcker, säger Ulf Redmo. En viktig person för att åstadkomma detta var Stefan Sandelin och hans förtjänstfulla arbete med planering, urval och redigering av många årsböcker.

Ulf Redmo konstaterar med glädje också hur hans kollegor i styrelsen så småningom lyckades övertyga Bonniers om att trycka Martinsons verk på nytt i kommenterade upplagor. Själv tar han inte åt sig någon ära just för denna nytugivning, men nog var det tur för sällskapet att Olofström hade Ulf Redmo som kultur- och bibliotekschef anno 1984!

Ingemar Lönnbom

Talande minnen

Hon vandrar så sakteliga fram längs gatorna i Göteborg – lite ovan miljö för henne – och söker sig längs Vasagatan mot ett universitetshus med aula. Det känns lite pirrigt! Hon ska på ett årsmöte – Harry Martinson-sällskapets årsmöte 1989. Det är första gången hon deltar, eftersom hon är ganska nybliven medlem i detta litterära sällskap. Plötsligt stannar hon till. Här måste det nog vara – i det här stora huset – för det står några personer utanför. Hon ser framför sig ett stiligt par, som med händerna på varandras axlar står och ser varandra in i ögonen. Hon grips av den kärleksfulla scenen men skyndar vidare och går

in genom porten till den stora byggnaden. Det är mycket folk där, som hon inte känner, men kommer snart i samtal med många av dem. Det här verkar bli intressant! – Temat för årsmötet är **HARRY MARTINSON OCH HAVET**.

Kvällen ska sedan tillbringas på Sjömansgården, där gamla sjömän ska sjunga shanties. Plötsligt får hon se den stilige mannen, som hon sett ute på gatan, gå fram till podiet tillsammans med Sällskapets ordförande, professor Ingvar Holm samt ytterligare en man. Hon ser på sitt programblad, att mannen heter Tomas Tranströmer och är författare.

Av en kunnig och vänlig medlem vid sin sida får hon veta, att den mannen nog kan mycket om Martinsons havslyrik eftersom han själv ofta vistas ute i Stockholms skärgård och är intresserad av havet. Hon får också snabbt veta, att den vackra kvinnan vid mannens sida ute på gatan var hans hustru Monica.

Hon sitter där i soffan med brevet i sin hand med kallelse till årsmöte i maj i Jämshög. Ett brev, som får hennes minnen att tala och påminna om många minnesrika, litterära möten. Hon förflyttas än en gång i tankarna tillbaka till årshögtiden 1989.

Hon hade råkat nämna för någon där i universitetsaulan, att hon faktiskt hade påbörjat en liten skrift kring *Aniara*, som skulle bli till hjälp för lärare och elever. Via universitetsstudier i sin hemstad hade hon forskat kring HUR lärare tar upp Martinsons rymdepos *Aniara*. Hon hade då funnit att lärarnas intresse för det var mycket lågt. De hade förklarat det med, att Martinsons språk i *Aniara* var alldeles för svårt och obegripligt för deras gymnasieelever. Det var Då, hon hade bestämt sig för att detta måste hon göra något åt – en handledning alltså!

Ryktet sprider sig som fjärlar i luften ... Jag har hört att Du?... Är det sant att Du skriver en handledning till ANIARA? ... Bra att Du vill sprida kunskap ... o.s.v.

Ett årsmöte om HAVET i Martinsons diktning hade nu givit henne ny styrka att fortsätta arbetet med handledningen – att förklara för unga människor om Martinsons tankar om jorden och inte minst det oändliga "havet" där uppe i rymden via denna fantasins rymdfarkost.

Ungdomar och Aniara! Hennes talande minnen för henne vidare till Backa Teater i Göteborg. Där står hon i den stora entréhallen för att uppleva *Aniara* – spelad just för gymnasieelever. Alla står där nu i väntan på att klockan ska bli 19. Ungdomarna trängs, gapar och skriker – ett för henne nästan outhärdligt oväsen! KANSKE var det SÅ Martinson hade tänkt, när han skrev rymdeposet. Människor, som trängs och skriker för att komma bort från den förstörda jorden.

Plötsligt hörs en hård och kall röst genom den stora ekande lokalen: "Goldondern ANIARA stängs!" En signal ljuder och alla väntande "nummeremigranter" i den ogästvänliga hallen skyndar snabbt uppför den branta trappan till teatersalongen – "en fältutstigning enligt känd rutin".

Minnena talar fortfarande till henne. Hon står där i Universitetsaulan i

Göteborg, i sjömansstaden där Martinsons koleldarliv började inför hans färder på de stora världshaven. Årsmötesdagarna 1989 med HAVET som det stora temat blev som ett ankare för hennes blivande studiehandledning. Hon viker ihop årsmötesbrevet men sitter kvar i soffan och tänker på alla fina årsmöten, som hon fått uppleva och fortfarande upplever genom sina TALANDE MINNEN. TACK!

Sonja Glimstedt Hall

Pressröster

Råd till Fredrik Reinfeldt 2011

I Expressen den 4 augusti 2011 hittade vi följande ord av **Anders Carlberg**, som var verksam vid Fryshuset i Stockholm 1984 - 2010. (Carlberg avled i januari 2013).

När vi tittar närmare på vilka som begår terrorbrott och politiska mord är det ett antal faktorer som nästan alltid finns med – oavsett om vi pratar om Lasermannen John Ausonius ... eller Anders Behring Breivik på Utöya.

De har oftast haft dålig eller obefintlig kontakt med sina fäder. De har inte hittat andra bra vuxna manliga förebilder. De har fått alldeles för lite kärlek och empati, eftersom deras mödrar i huvudsak bara orkat med att skapa ordning och reda i en kaotisk tillvaro. Därmed dras de till en enda stor "sanning" som skänker ordning och mening. Det var knappast en tillfällighet att Stalin och Hitler rekryterade företrädesvis faderlösa pojkar till KGB och SS.

Harry Martinson, barnhemspojke innan han blev en av våra främsta författare, har i "Nässlorna blommar" formulerat det blindade hat han själv kände som ung: "... smickret inför den starke och hatet som på grund av infrysningen växte och svällde i bröstet och grep om hjärtat med förruttnelsens klo, tills handen grep om riset, käppen, rottingen, dolken, svärdet, handgranaten, mausern och sökte syndabocker, syndabocker, syndabocker!"

Fredrik Reinfeldt, jag vet att du gillar Tolkien och Karin Boye. Läs Harry också. Och se till att vi kan hjälpa pojkar som honom att hitta vägen ut.

Immelns strand minner om kvinnors villkor

I augusti 2014 besökte journalisten **Karin Thunberg** Eva Svenssons "Kvällseko i Nyteboda" och skrev sedan en kolumn i Svenska Dagbladet som vi här citerar ur:

Vissa saker kan man inte tacka nej till. Som att delta i det blekingska kulturevenemanget "Kvällseko i Nyteboda". Nu står jag vid Immelns strand med kulturhistorikern Eva Svensson, hon som driver aktiviteterna på orten där författaren Harry Martinson föddes. Utan förvarning hoar hon till över sjön och som en hälsning vänder ljudet tillbaka. Detta, säger hon med glittrande ögon, är kvällseko i Nyteboda. Harry Martinson formulerade samma fenomen i BLM nr 7, 1932: "... Där badade jag första gången, ropade över viken och hörde det precisa, klara kvällseket komma tillbaka, liksom överjordiskt renat av sommarluften ..."

[...]

Harry Martinsons mor återvände aldrig från Amerika; och någon livförsäkring fick hon aldrig ut. När hon dog 1946 var hennes son etablerad författare.

Jag står där vid Immelns strand och tänker på det som var kvinnors villkor alldeles nyss, ekot skorrar så sorgset genom historien.

(SvD 2014-08-15)

Harry Martinson-sällskapet gav i våras ut boken Harry Martinson i Svenska Akademien som bl. a. innehåller de tal som Martinson höll under sin akademitid. Särskilt uppmärksammat och även kritiserat blev Martinsons tal om hans företrädare på stol nr 15, Elin Wägner. Marianne Westholm ger här sin syn på relationen Martinson/Wägner.

Harry Martinson tar plats i Svenska Akademien

Reflexionerna kring inträdestalet

"Men då måste människan underordna sig kosmos lag". Så skriver Elin Wägner i Väckarklocka som gavs ut 1941 mitt under brinnande krig. Genom denna enda mening upplever jag en tvillingsjäl till Martinson. Just detta är hans moraliska credo, eller hur?

När vi läser inträdestalet till Svenska Akademien, som Martinson höll över sin föregångare på stol 15, förvånas vi av hans, som det bitvis framstår, kritiska hållning till Elin Wägner som seriös författare. Detta trots att samsynen i civilisationskritiken är stor. Båda vänder sig mot patriarkatet, krigshetsen, människans hybris och hennes brist på vördnad inför och omsorg om vårt enda klot. De drivs i sina författarskap av samma etiska förhållningssätt. Skillnaden finner vi i det litterära uttryckssättet.

Martinson är betraktaren som i sina texter konstaterar. Det finns en inbyggd konsekvens i hela Martinsons författarskap. Allt är där från början. Elin Wägner, däremot, är polemikern och agitatorn, något som Martinson hade svårt att fördraga. Kerstin Ekman visar i sitt inträdestal över Martinson just på den motvilja Martinson kände för "den politiska människans språk".

Wägner tror på något, skriver, agiterar, förväntar sig konkreta resultat. Skrivandet för henne är ett verktyg, som ibland leder till stor besvikelse, då de förväntade resultaten uteblir. Ett av många exempel är att den kvinnliga rösträtten, som hon så hett kämpade för redan i början av 1900-talet, införs först 1921.

När Väckarklocka publiceras får Elin Wägner litet gensvar. Vem lyssnade 1941 på argument om fredsbudskap, kvinnors jämställdhet och frågeställningar kring förbättrad jordbruksskötsel, när ett krig pågick i Europa? Kanske tidpunkten var fel.

Elin Wägner vid invalet i Akademien 1944
(Källa: Elin Wägner-sällskapet)

Martinson är sällan direkt samtidsinriktad, även om andemeningen i hans skönlitterära texter rörande existentiella frågor är densamma som hos Wägner. *Verklighet till döds*, också den publicerad 1941, skriven samma år som Martinson under några dagar deltagit i Finska vinterkriget, är ett av undantagen och blir därför ingen riktigt bra bok litterärt sett. Martinson själv benämner den en pamflett. Den har dock en viktig funktion i Martinsons totala författarskap. Vi kan förstå vad det kostade honom att känna sig tvungen att skriva en bok så omedelbart efter självupplevda erfarenheter av ett krig, det mest fasansfulla, en "verklighet till döds" som en människa kan genomlida. Han kan nu också använda sina erfarenheter av makt demonstrationer från Moskvabesöket 1934.

För att inte helt och hållet ge uttryck för "en politisk människas" åsikter interfolierar han texten med ett fristående stycke "Döden genom vatten" som har en kontrasterande innebörd, och han ger också läsaren sköna naturbeskrivningar och nostalgiska bilder från den svenska hembygden.

Året efter bombningen av Hiroshima och Nagasaki skrev Wägner artikeln "Större än Prometheus" (DN 22/1 1946), i vilken hon "ställde upp den av sorg söndersprängda själen mot den söndersprängda atomen..." som för tankarna till Martinsons epos *Aniara*. Elin Wägner talar dock positivt om den kraft som ligger nedlagd i människoanden. Hos Wägner, som bekände sig till kväkarnas trosuppfattning, finns en hoppfull ton om människans potential till en andlig kraftutveckling och goda handlingar:

"Jag tror att inom människan finns väldiga bundna krafter, och jag är villig att ge mitt jag, min vanliga existens till spillo, om blott mina krafter kan frigöras till mina medmänniskors tjänst."

Martinsons röst i *Aniara* framstår som mera pessimistisk. Precis som Wägner riktar han sin kritik främst mot den västerländska civilisationen. Kursen måste läggas om för att jordklotet skall överleva, säger Martinson 1956. Den tidlöshet som utmärker Martinsons skönlitterära texter, när det gäller omsorgen om jordklotet, har tiden skänkt även Wägners författarskap. Hade Martinson och Wägner vetat att dagens miljöproblem är mångdubbelt större, att vårt enda klot inte skulle räcka om alla människor på vår jord skulle ha vår levnadsstandard, skulle de båda ha känt en namnlös förtvivlan.

Marianne Westholm

Harry Martinson-sällskapets styrelse

I höstnumret av *Doris* brukar vi presentera sällskapets styrelsemedlemmar, men tyvärr fick förteckningen inte rum denna gång. Du hittar den lätt här: <http://harrymartinson.se/about/styrelse-samt-sektioner/>

Doris

är Harry Martinson-sällskapets medlemstidskrift.
Utkommer två gånger om året, vår och höst.

Bidrag sänds till:

Åke Widfeldt, Trestegsvägen 8, 514 31 Tranemo

E-post: ake.widfeldt@telia.com Tel. 0325-70732

Redaktör för detta nummer: Åke Widfeldt.

Doris produceras hos Pernillas Grafiska i Blekinge AB i Mörrum.

Kansli:

HARRY MARTINSON-SÄLLSKAPET

c/o Jämshögs folkhögskola, Kulltorpsvägen 2, 293 72 Jämshög

Tel. 0454-463 40. Fax 0454-492 41

E-post: info@jamshog.org

Bankgiro 5662-5890

Hemsida: www.harrymartinson.se

Så här blir du medlem i Sällskapet:

Årsavgiften är

200 kronor för enskild medlem (erhåller sällskapets årsbok)

50 kronor för familjemedlem.

Mejla till info@jamshog.org eller skicka vanlig post till adressen ovan.

Sätt samtidigt in avgiften på bankgiro 5662 – 5890.

Glöm inte att uppges namn och adress.

**HARRY MARTINSON-SÄLLSKAPETS
STOCKHOLMSGRUPP**

Kontaktpersoner:

Eva Risberg

E-post: evarisberg04@hotmail.com

Tel. 08-641 90 19; 070-592 99 12

Semir Susic

E-post: semirsusic@gmail.com Tel. 076-252 67 63

Lena Havland-Erlandson

E-post: lena.havland@spray.se Tel. 0708-121 573; 08-612 15 73

Göran Bäckstrand

E-post: goran.backstrand@sobernet.nu

Tel. 08-766 40 05; 073/441 25 86

Bokmässan i Göteborg 2014:

Fyra dagar för Martinson

Fem arbetsdagar (inklusive onsdagens monterbygge), fyra aktiviteter på DELS scen, tre stipendiater i montern, två pristagare som läste dikter, ett seminarium – allt detta kan summeras till en lyckad bokmessa för Harry Martinson-sällskapet. Intresset för sällskapet har inte minskat och i år fick vi dessutom draghjälp av att såväl mässan som sällskapet firar 30 års tillvaro, något som också uppmärksammades i Bokmässans programtidning.

Redan på torsdagen stod Martinson-sällskapet bakom två arrangemang: två av tre stipendiater som prisades i sällskapets skrivartävling ”I dialog med Harry Martinson” läste egna dikter i montern. Det var Annika Rydberg och Jonas Gren, andra- och tredjepristagare i skrivartävlingen som även fick stå ut med frågor från sällskapets sekreterare.

På ”De litterära sällskapens scen” beskrev bibliotekarien Caroline Chevallier vid Carolina Rediviva i Uppsala de stora utmaningar som ligger i att översätta Harry Martinson till franska. Caroline Chevallier och Philippe Bouquet har tillsammans översatt Martinson. Rubriken för programmet var ”Att tolka Martinsons poesi på franska – ett vågspel”. Caroline Chevallier berättade om hur hon redan som 16-åring, hemma i Bretagne, hade fått *Nässlorna blommar* i fransk översättning. Hon var därför bekant med Harry Martinson när hon som bibliotekarie på Carolina Rediviva inför 100-årsjubileet 2004 fick uppdraget att gå igenom Martinsons arkiv. På dagarna läste hon författarens texter, på kvällarna återvände hon till de dikter som under dagen hade gjort störst intryck på henne, och försökte översätta dem till franska. När hon senare fick möjlighet att samarbeta med översättaren Philippe Bouquet blev resultatet en samling med 100

Björn Larsson, Semir Susic och Paulina Helgeson under lördagens seminarium

översatta Martinson-dikter, *Le livre des cent poèmes*.

Caroline Chevallier kunde med konkreta exempel visa på många av de svårigheter som möter en översättare. Hon pekade på olikheter i hur franskan och svenskan är uppbyggda och hur de båda språkens egenheter hela tiden ställer till utmaningar. Men hon berättade också om den stora glädje det innebär när man som översättare lyckas skapa något som förmedlar den känsla och det innehåll som författaren avsåg och som har originalets språkliga rytm. Föredraget mottogs varmt av publiken och det kom också ett antal frågor, exempelvis om hur man hanterar ord som var typiska på 40- 50-talet när man idag översätter en text från den tiden.

På fredagen framträdde Semir Susic på DELS-scenen med ett föredrag om Harry Martinsons skollärare Staaf. Lärarens roll är ständigt aktuell och Semir Susic, som själv är lärare, lyckades koppla ihop Staafs lärargärning med den nutida skoldebatten. Även detta föredrag väckte stort intresse och Semir Susic har arbetat om det till en essä som finns att läsa på Harry Martinson-sällskapets webbplats.

Ett av årets teman på Bokmässan var Brasilien och det låg därför nära till hands att ta upp Harry Martinsons vistelse där. Rubriken var ”I Rio arbetade jag med att bona golv” och hur Martinsons resa och mötet med Rio de Janeiro gjorde ett stort intryck på den blivande författaren. Björn Larsson, Paulina Helgeson och Semir Susic levandegjorde äventyret med utgångspunkt i Harry Martinsons reseskildringar.

På lördagen kunde publiken vid DELS scen ta del av ett samtal som nu har pågått en tid, både muntligt och i skrift – inte minst här i Doris. Det handlar om Harry Martinson och etiken. De båda professorerna Göran Bexell och Björn Larsson förde ett spännande samtal som böljade mellan världshaven och kvarterets ICA-butik.

Det är en stor glädje för oss i sällskapet att vi de senaste åren har kunnat ta emot ett antal litteraturintresserade ungdomar som på vår bekostnad vistas en dag på bokmässan. I år var det Elin Eriksen Ringström, Klara Andreasson och Siri Carmesund som gästade oss.

Elin Eriksen Ringström från Södra Latin i Stockholm

Elin Eriksen Ringström är 18 år och går humanistisk linje på gymnasiet Södra Latin i Stockholm. Hon var bekant med Harry Martinsons författarskap redan när hon fick

Klara Andreasson och Siri Carmesund från Hvitfeldtska gymnasiet i Göteborg.

Lyssna gärna på intervjun som finns på sällskapets webbplats.

De två sista stipendiaterna i Harry Martinson-montern under Bokmässan 2014 kom från västkusten. Klara Andreasson och Siri Carmesund går på samhällsprogrammet med internationell inriktning på Hvitfeldtska gymnasiet i Göteborg. Även de intervjuades om sitt litterära intresse. För dem var Harry Martinson ännu mera av en ny bekantskap som de blivit intresserade av genom sin lärare på gymnasiet.

Även söndagen bjöd på en programmässig fullträff när Svenska Akademiens kanslichef Odd Zschiedrich på DELS scen beskrev Harry Martin-

Samtal med Göran Malmqvist efter Odd Zschiedrichs föreläsning.

sons gärning i sagda akademi. I den stora publiken ingick den kände Kina-kännaren Göran Malmqvist, som är en av de aderton. Föreläsningen präglades av personlig värme och intressanta fakta.

Text och foto: Ingemar Lönnbom